

Drogy a trestná činnost – složitý vztah

K definici drogové trestné činnosti

Potřeba předcházet trestné činnosti související s drogami zaujímá v evropském politickém programu významné místo, což dokládá skutečnost, že současná protidrogová strategie EU považuje aktivity v této oblasti za klíčové, pro dosažení svého záměru, zajistit široké veřejnosti vysokou úroveň bezpečnosti. Nezbytným předpokladem pro diskusi o rozsahu tohoto problému a pro zvážení dopadu přijímaných opatření je ovšem jednotný konceptuální rámec pro popis problému. To rovněž uznává současný protidrogový akční plán EU (2005–2008), v němž je vytvoření společné definice trestné činnosti související s drogami výslovně zahrnuto. Tento text se zabývá jednotlivými druhy trestných činů, které lze zahrnout pod obecný pojem trestná činnost související s drogami („drug-related crime“).

Ve srovnání s obecnou populací se u pachatelů trestných činů ve vyšší míře

vyskytuje užívání drog a problémoví uživatelé drog jsou zároveň často pachateli trestných činů. Vztah mezi užíváním drog a trestnou činností však není ani jednoduchý, ani lineární. Není ani univerzální: mnozí recidivisté nejsou zapojeni do užívání drog a mnozí závislí uživatelé drog nepáchají trestnou činnost (kromě užívání či přechovávání drog, pokud jsou kriminalizovány).

Ačkoli studie neprokazují silnou vazbu mezi experimentálním užíváním drog a páčáním trestné činnosti, naznačují, že trestnému jednání často předchází užívání nelegálních drog. To platí především pro drogy nejčastěji spojované se závislostí a problémovým užíváním, jako jsou např. heroin nebo crack. Ze studií rovněž vyplývá, že závislí uživatelé drog mohou páchat majetkové trestné činy za účelem financování vlastního užívání drog. Pro některé recidivisty mohou být drogy součástí deviantního životního stylu, kdy utrácení za drogy funguje jako demonstrace bohatství a společenského

postavení. Někteří mohou pokračovat a stát se pravidelnějšími nebo závislími uživateli drog, což pak může vést k jejich zvýšenému zapojení do trestné činnosti, nebo do nezákonného obchodu s drogami. Proto mezi zapojením do trestné činnosti a užíváním drog může být vzájemný vztah v tom smyslu, že osoby z kriminálního prostředí jsou vystaveny vyššímu riziku vzniku problémů s drogami a osoby s problémy s drogami jsou naopak vystaveny zvýšenému riziku zapojení do trestné činnosti.

Studie odhalily různé rizikové faktory pro zapojení do páčání trestné činnosti a do užívání drog (některé společné, jiné nikoli). Podle jedné z hypotéz může rozsah, v němž jednotlivci přijmou deviantní životní styl, ovlivňovat další faktory (druh užívané látky, faktory individuální, sociální, kulturní a faktory prostředí), které určují, zda během života jednotlivce páčání trestných činů a užívání drog pokračuje, dále se rozvíjí nebo mizí.

Definice

Termín „trestná činnost související s drogami“ je zde užíván k označení čtyř druhů trestných činů:

Psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost: trestné činy spáchané pod vlivem psychoaktivní látky, jako důsledek jejich akutního nebo chronického užívání.

Ekonomicky motivovaná trestná činnost: trestné činy spáchané za účelem získání peněz (nebo drog) na financování užívání drog.

Systémová trestná činnost: trestné činy spáchané v rámci fungování nezákonných drogových trhů jako součást procesu nezákonné nabídky, distribuce a užívání drog.

Trestné činy porušování drogových zákonů: trestné činy spáchané porušováním drogové legislativy a souvisejících právních předpisů.

Přehled klíčových témat

1. Mezi jednotlivými obory a odborníky existují velké rozdíly v definici pojmu „trestná činnost související s drogami“. Jako pomůcka k pochopení tohoto pojmu se zde navrhuje definice zahrnující čtyři výše uvedené kategorie.
2. Ačkoli psychofarmakologicky podmíněná delikvence se nejčastěji pojí s užíváním alkoholu, užíváním nezákonných drog a zejména užívání stimulantů im může vést k trestnému jednání tím, že zhorší stávající psychopatologické a sociální problémy, nebo zvýší riziko paranoidních nebo psychotických stavů.
3. Majetkově motivovaná trestná činnost je často považována za neodmyslitelný následek drogové závislosti a snížení objemu této trestné činnosti je obvykle vnímáno jako měřítko úspěchu opatření zaměřených na závislé uživatele drog.
4. Trh s drogami se vzhledem ke své nezákonné povaze pojí s určitými druhy trestných činů, které přesahují rámec trestných činů souvisejících s nabídkou a distribucí drog. Často se jedná o násilné trestné činy, které mohou zásadně ovlivňovat život v daném místě, nebo život místní komunity.
5. Porušování protidrogových právních předpisů je spojeno s čerpáním významné části zdrojů v oblasti prosazování a vymáhání práva a tím, že z jiných oblastí odčerpává zdroje, může mít vliv na páčání jiné trestné činnosti.
6. Z několika málo pokusů, které byly učiněny s cílem zhodnotit rozsah a trendy trestné činnosti související s drogami na národní úrovni, vyplývá, že takové hodnocení s sebou nese mnoho terminologických a metodologických problémů.

Definování trestné činnosti související s drogami s cílem zhodnotit její rozsah a charakteristiky

1. Definice trestné činnosti související s drogami

Každý pokus o stanovení standardní definice tak složitého fenoménu, jakým je trestná činnost související s drogami, je nutně zjednodušující. Taková definice je však zcela zásadní pro jakoukoli snahu o zhodnocení rozsahu, vzorce a trendy této trestné činnosti. Existují různé teoretické modely vysvětlující vztah drog a trestné činnosti: trestná činnost vede k užívání drog, užívání drog vede k trestné činnosti, oba jevy se vyskytují společně nebo jsou ovlivněny řadou jiných faktorů a mají společnou příčinu. Každý z těchto modelů lze v praxi někdy uplatnit a lze jej vztáhnout na některé skupiny uživatelů drog páchajících trestnou činností nebo na některé druhy trestné činnosti související s drogami. Je důležité mít na paměti to, že vztah mezi drogami a trestnou činností může být vztahem dynamickým a může se v průběhu času měnit i u jedné konkrétní osoby.

V empirických studiích se pro vztah mezi drogami a trestnou činností stále častěji používá společný přístup tripartitního konceptuálního rámce navrženého Goldsteinem. V tomto modelu vedou drogy k násilí prostřednictvím integrace psychofarmakologických, ekonomicky motivovaných a systémových faktorů. Ačkoli tento přístup nemusí zahrnovat všechny existující vztahy mezi drogami a trestnou činností, poskytuje užitečný konceptuální rámec pro analýzu trestné činnosti související s drogami. Z praktického hlediska je vhodné začlenit rovněž model právní definice, podle nějž jsou trestné činy porušující protidrogové právní předpisy považovány za další druh trestné činnosti související s drogami. Výsledný konceptuální model sestávající ze čtyř typů drogové trestné činnosti je základem pro zde používanou definici termínu „trestná činnost související s drogami“, jejíž jednotlivé složky jsou probrány níže.

2. Psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost

Podle psychofarmakologického modelu mohou akutní či chronické účinky psychoaktivních látek vést k agresi a násilí. Účinky těchto drog zahrnují podrážděnost, strach a paranoiu, útlum, výrazné změny nálad, poruchy vnímání a zhoršenou schopnost úsudku, což vše může vést ke kriminálnímu chování. Je důležité do této kategorie trestných činů začlenit také trestné činy způsobené užíváním drog obětí. Takové trestné činy jsou méně viditelné, neboť mnohé z nich nejsou nahlášeny. Mezi psychofarmakologicky podmíněné trestné činy by tedy vedle násilí páchaného osobami pod vlivem drog měly být zahrnuty také např. sexuální napadení, kdy oběť byla pod vlivem psychoaktivní látky, loupeže a přepadení, ke kterým dochází v důsledku nedostatečné bdělosti obětí pod vlivem drog.

Mnohé z dostupných výzkumů podporují myšlenku, že existuje silná vazba mezi intoxikací alkoholem a psychofarmakologicky podmíněnou trestnou činností, zejména násilnou. V tomto směru za alkoholem daleko zaostávají stimulanty – kokain a crack nebo amfetaminy. Užívání opiátů a marihuany není obvykle považováno za chování vedoucí k psychofarmakologicky podmíněné trestné činnosti, neboť tyto drogy agresivitu spíše snižují; některé drogy (např. heroin, sedativa) mohou u některých jedinců dokonce vést ke zmírnění násilnických sklónů a agresivity. Podrážděnost spojená s abstinencí syndromem a související problémy duševního zdraví však mohou být spojeny se zvýšeným násilím.

I když je farmakologie většiny nezákonných drog dobře známa, specifické mechanismy, jejichž prostřednictvím tyto látky podporují násilné chování, nejsou plně pochopeny. Některé látky, zejména stimulanty, jsou známy tím, že navozují psychotické

„V Evropě je potřeba snížit trestnou činnost související s drogami v současné době považována za důležitý politický cíl. Přijetí jasné definice trestné činnosti související s drogami je nezbytným prvním krokem k vytvoření metodiky potřebné pro hodnocení nejen skutečného rozsahu tohoto problému, ale i dopadu našich politik a opatření.“

Marcel Reimen, předseda správní rady Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA)

stavy a mohou snadno zjišťovat stávající psychické problémy. Nelze však říci, že by některé psychoaktivní látky vždy vedly k páčání trestné činnosti. Dopad užívání psychoaktivních látek na chování navíc mohou ovlivnit jak individuální faktory, tak faktory prostředí.

3. Ekonomicky motivovaná trestná činnost

Závislost na finančně nákladné droze může uživatele vést k páčání trestné činnosti za účelem financování jejich vlastní drogové závislosti. Mohou se uchýlit jak k samovolné trestné činnosti, jako je prodej drog nebo prostituce (pokud je kriminalizována), tak k majetkové trestné činnosti (např. krádeže v obchodech, loupeže, vloupání). Pachatelé této trestné činnosti jsou někdy vyplaceni v drogách. Tato kategorie trestných činů rovněž zahrnuje falšování lékařských předpisů a vykrádání lékáren uživateli drog, a to za účelem získání léků, které mohou být použity jako náhrada za nelegální produkty.

Ačkoli jsou mnohé majetkové trestné činy spáchané uživateli drog trestnými činy z příležitosti, některé vyžadují určitou „odbornost“. Například podvody a zpronevěra jsou trestnými činy „bílých límečků“, které vyžadují specifické profesní prostředí.

Pachatelé trestných činů tohoto typu nemusí být jen závislé osoby, ale všichni

ti, jejichž potřeba užívat drogy musí být podpořena nelegálními příjmy, což je určeno typem osobnosti a vzorcem užívání látky, socio-ekonomickou situací a rozsahem deviantního životního stylu. Pochopitelně ne všichni, kdo jsou závislí na finančně nákladných drogách, páchají majetkovou trestnou činností – někteří mohou užívání regulovat podle svých finančních zdrojů a cen drog, mohou se snažit zvýšit svůj legální příjem (sociální dávky, zaměstnání, zástava majetku) nebo se vyhýbat výdajům maximalizací příjmů „v naturáliích“ (ubytování, strava atd.). Mnoho uživatelů drog využívá kombinace všech těchto způsobů.

4. Systémová trestná činnost

Systémová trestná činnost se vztahuje zejména k násilným činům (např. napadení, vraždy) spáchaným v rámci fungování trhů s nelegálními drogami jako součást procesu nabídky, distribuce nebo užívání drog. Násilí se v tomto procesu vyskytuje v různých situacích, včetně při o území, trestů za podvod, vymáhání dluhů a střetů s policií. V producentských nebo tranzitních zemích s problematickým právním prostředím může systémová trestná činnost zahrnovat rovněž například korupci v podnikání, ve vládních a bankovních institucích nebo zločiny proti lidskosti páchané překupníky drog.

Systémová trestná činnost se pojí s prohibicí, neboť pramení zejména z nezákonné povahy trhu charakterizovaného obrovskými zisky, jehož účastníci se neřídí běžnými zákony podnikání. Neexistuje zde jasné spojení s užíváním drog; obecně není zřejmé, zda drogy (obchod s nimi a jejich užívání) vedou k systémové trestné činnosti či naopak, anebo zda jsou dokonce jen součástí společně sdíleného životního stylu. V každém případě však přítomnost násilí na drogových trzích zvyšuje pravděpodobnost, že se uživatelé drog stanou pachateli nebo oběťmi násilných trestných činů.

Někteří autoři poukazují na to, že velké procento trestné činnosti související s drogami, zejména násilné trestné činnosti, je výsledkem působení tržních sil. Je však

pravděpodobnější, že systémová trestná činnost má cyklický průběh a je ovlivněna dynamikou jednotlivých drogových trhů, jako např. změnami v poptávce a nabídce drog, v ziskovosti a ve společenských normách souvisejících s přijímáním či odmítáním násilného chování.

5. Trestné činy porušující protidrogové právní předpisy

Porušování právních předpisů týkajících se drog může zahrnovat trestné činy užívání drog, jejich přechovávání, pěstování, výroby, dovozu a obchodování s nimi, ale i jiné související trestné činy, jako nedovolená výroba a obchod s prekurzory drog nebo praní špinavých peněz. Do této kategorie trestné činnosti související s drogami patří rovněž řízení vozidel pod vlivem drog.

Studie trestné činnosti související s drogami často přehlíží trestné činy porušování protidrogových právních předpisů, protože souvislost mezi užíváním drog a trestnou činností je zde vymezena odlišným způsobem – zákonnou definicí a nikoli vzájemným vztahem obou těchto forem chování. Jedná se o trestné činy porušující zákaz určitých forem zacházení se stanoveným souborem psychoaktivních látek. Nezákonný status těchto drog je faktorem, který ovlivňuje výskyt násilí na drogovém trhu a který tím, že zvyšuje ceny drog, podněcuje ekonomicky motivovanou trestnou činnost. Trestné činy porušování protidrogových právních předpisů se významným způsobem podílí na činnosti a výdajích trestněprávních složek.

Užívání drog může mít také významný dopad na jiné trestné činy než je porušování protidrogových právních předpisů. Z ekonomického hlediska by jakékoli zvýšení podílu dostupných zdrojů přidělených na prosazování protidrogových právních předpisů snížilo zdroje přidělené na jinou trestnou činnost. To by tuto trestnou činnost učinilo relativně méně nákladnou (snížením pravděpodobnosti zatčení a zkrácením pobytu ve vězení), a tudíž mohlo zvýšit její výskyt.

6. Posuzování trestné činnosti související s drogami – problémy a výzvy

Souvislostmi mezi užíváním drog a obchodem s drogami a trestnou činností se zabývalo mnoho studií, zejména ve Spojených státech. Tyto studie se většinou zaměřují na vzorce páchání trestné činnosti u „zachycené“ populace, jako např. u léčených závislých nebo u vězňů, a proto přinášejí jen omezený pohled na složitý vztah mezi drogami a trestnou činností v celkové populaci.

Stanovení odhadu celkového objemu jakéhokoli druhu trestné činnosti na základě údajů o odhalené kriminalitě, je obtížné vždy, a zejména v případě trestné činnosti související s drogami. S výjimkou trestných činů porušování protidrogových právních předpisů se to, zda lze hlášený trestný čin považovat za čin související s drogami, nesleduje ani nehodnotí, což omezuje hodnotu oficiálních statistik kriminality při odhadování rozsahu problému trestné činnosti související s drogami. Některé studie se však pokusily odhadnout podíl různých typů trestných činů, které souvisejí s drogami, a pak tento zlomek použily k odhadnutí celkového objemu trestné činnosti související s drogami.

Je velmi obtížné určit povahu vztahu mezi drogami a trestnou činností, a zejména toho, zda jedno chování dostačuje, aby se vždy objevilo chování jiné (silný příčinný vztah), nebo zda je určité chování pouze nezbytnou podmínkou pro možný výskyt jiného chování (slabý příčinný vztah).

V každé studii o drogách a trestné činnosti je však nezbytné rozlišovat příčinnou souvislost mezi těmito dvěma formami chování s ohledem na celkový vývoj života jednotlivce (a na časovou posloupnost), a příčinnou souvislost, která se týká pouze konkrétní situace, v níž je spáchán trestný čin.

Navrhované čtyři kategorie trestné činnosti související s drogami a modely, z nichž jsou odvozeny, nejsou ostře ohraničené a od sebe zcela oddělené. Mohou se překrývat, stejně jako se mohou překrývat i skupiny populace, jichž se týkají. Kategorizace by měla být vnímána spíše jako ukázka „ideálních typů“, které umožní konceptualizaci trestné činnosti související s drogami a usnadní porovnávání.

Úkol drogy je řada krátkých politických zpráv, které uveřejňuje Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA), jež sídlí v Lisabonu. Tyto zprávy jsou zveřejňovány třikrát ročně ve 23 úředních jazycích Unie a v turečtině a norštině. Původní verze je anglická. Jejich obsah lze reprodukovat za podmínky, že bude uveden pramen.

Chcete-li se stát bezplatnými odběrateli, spojte se s námi elektronickou poštou: publications@emcdda.europa.eu

Rua da Cruz de Santa Apolónia, 23-25, 1149-045 Lisbon, Portugal
Tel. (351) 218 11 30 00 • Fax (351) 218 13 17 11
info@emcdda.europa.eu • <http://www.emcdda.europa.eu>

Závěry

Definování trestné činnosti související s drogami

1. Řada faktorů a podmínek vede pachatele trestné činnosti a uživatele drog k různým životním situacím, z nichž v každé může (nebo nemusí) dojít k propojení drog a trestné činnosti. Opatření proti trestné činnosti související s drogami proto musí být komplexní, diferencovaná a cílená.
2. Pochopení souvislostí mezi drogami a trestnou činností není jen otázkou teoretickou, ale má velký význam pro veřejnou politiku, neboť znalost těchto souvislostí určuje, jak společnost na trestnou činnost související s drogami reaguje. Je proto nezbytné podporovat v Evropě výzkum souvislostí mezi drogami a trestnou činností, aby bylo možné určit, jak lze objem trestné činnosti související s drogami snížit.
3. Ačkoli definice trestné činnosti související s drogami může být jen těžko naprosto vyčerpávající a nemůže vysvětlit všechny aspekty složitého vztahu mezi drogami a trestnou činností, jasná definice termínu „trestná činnost související s drogami“ je základním předpokladem pro hodnocení situace.
4. V evropském měřítku je zapotřebí vytvořit rozumnou metodologii, vycházející z různých teoretických modelů, která umožní hodnocení rozsahu, vzorců a trendů trestné činnosti souvisejících s drogami.
5. Studie o sociálních nákladech na drogy často naráží na obtíže při zohledňování jiné trestné činnosti než trestných činů porušování protidrogových právních předpisů. Proto je nezbytně nutná existence národních studií zjišťujících rozsah a vzorce všech typů trestné činnosti souvisejících s drogami.
6. Metodologie zjišťování rozsahu trestné činnosti související s drogami pomůže zlepšit hodnocení účinku opatření, jejichž cílem je snížení rozsahu trestné činnosti související s drogami, a to jak opatření v oblasti snížení poptávky po drogách (léčby, snižování škod), tak opatření v oblasti prevence a snižování trestné činnosti (situační prevence trestné činnosti, alternativy k uvěznění, sociální prevence trestné činnosti).

Hlavní zdroje

Barré, M.-D., Richard, D. a Senon, J.-L., Dossier: *Délinquance et toxicomanie*, Revue documentaire Toxibase, Lyon, č. 2, 1997.

Bean, P., *Drugs and crime*, Willan Publishing, Devon, 2002.

Bennett, T. and Holloway, K., Disaggregating the relationship between drug misuse and crime, *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 38(1), s. 102–121, 2005.

Brochu, S., *Drogue et criminalité. Une relation complexe*, Perspectives criminologiques, Presses de l'Université de Montréal ve spolupráci s Presse de l'Université d'Ottawa a De Boeck Université, Montréal/Brusel, 1995.

Connolly, J., *Drugs and crime in Ireland*, Overview 3, Health Research Board, Dublin, 2006.

Da Agra, C., *Entre droga e crime: actores, espaços, trajetórias*, Coleção Comportamentos, Editorial Notícias, Lisbon, 1998.

Goldstein, P. J., The drugs/violence nexus: a tripartite conceptual framework, *Journal of Drug Issues*, Vol. 15, s. 493–506, 1985.

MacCoun, R., Kilmer, B. a Reuter, P., Research on drugs–crime linkages: the next generation, v *Towards a drugs and crime research agenda for the 21st century, Special report*, US Department of Justice, Washington DC, 2003.

Stevens, A., Trace, M. a Bewley-Taylor, D., *Reducing drug-related crime: an overview of the global evidence*, Report 5, The Beckley Foundation Drug Policy Programme, Witley, UK, 2005.

White, H. R. a Gorman, D. M., Dynamics of the drug-crime relationship, *Criminal Justice 2000*, Vol. 1, *The nature of crime: continuity and change*, s. 151–218, US Department of Justice, Washington DC, 2000.

Informace na internetu

Australian Institute of Criminology (Australský kriminologický institut), Austrálie:

Projekt DUMA (drug use monitoring – monitorování užívání drog): <http://www.aic.gov.au/research/duma/>

Projekt DUCO (drug use careers in offenders – zkušenosti s užíváním drog u pachatelů trestné činnosti):

<http://www.aic.gov.au/research/projects/0019-intro.html>

Home Office (Ministerstvo vnitra, Spojené království):

Drug Harm Index (index škodlivosti drog): <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/notes/rdsolr2405.html>

Úřad pro úřední tisky
Publications.europa.eu

ÚŘEDNÍ VYDAVATEL: Úřad pro úřední tisky Evropských společností
© Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost, 2007
ŘEDITEL: Wolfgang Götz
VYDAVATEL: Peter Fay
AUTORKA: Chloé Carpentier
GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ: Dutton Merrifield Ltd, Spojené království
Printed in Belgium